

DOI <https://doi.org/10.30525/978-9934-26-613-3-39>

## UKRAINIAN WORK ETHICS AS A COMPONENT OF EUROPEAN SPIRITUAL CULTURE

### УКРАЇНСЬКА ТРУДОВА ЕТИКА ЯК СКЛАДОВА ЄВРОПЕЙСЬКОЇ ДУХОВНОЇ КУЛЬТУРИ

**Baklanova O. H.**

*Associated Professor at the Department  
of Management of Foreign Economic  
Activity of Enterprises  
State University  
"Kyiv Aviation Institute"  
Kyiv, Ukraine*

**Бакланова О. Г.**

*доцент кафедри менеджменту  
зовнішньоекономічної діяльності  
підприємств  
Державний університет  
«Київський авіаційний інститут»  
м. Київ, Україна*

Повномасштабна війна, яку переживає Україна внаслідок нахабної та зухвалої російської агресії, змусила мільйони українців шукати притулок за кордоном, переважно в країнах Європейського Союзу. Мешканці та уряди європейських країн були здивовані працездатністю українців, їхньою винахідливістю та витривалістю. Українці виявилися конкурентоспроможними на ринку праці, вдало відрізняючись від мігрантів з інших країн та конкуруючи не тільки серед некваліфікованої, а також і кваліфікованої робочої сили, в тому числі з місцевим населенням.

Трудова та підприємницька етика є складовою частиною загальної ментальні моделі народу, яка формується в процесі розвитку духовної культури. Ще з часів Макса Вебера релігія розглядається не тільки як рівнозначний політиці та господарській діяльності чинник суспільних процесів, а навіть такий, що визначає траєкторію економічного розвитку [1]. В європейських країнах домінує християнство, доктрина якого вважає матеріальний світ та сумлінну працю благом. Про це свідчать слова апостола Павла: «Хто не працює, нехай і не їсть». Таку думку поділяють християнські богослови, вона звучить у зверненнях Августина Блаженного та Фоми Аквінського.

Проте всередині християнства між конфесіями існують відмінності щодо розуміння завдань земного життя, в оцінках багатства, соціальної та майнової нерівності. Неоднаковим є ставлення до раціонального знання та науково-технічного прогресу. Джерела цих розбіжностей слід шукати в неоднорідності християнської релігії, яка складалася під впливом кількох традицій -: егоцентричного світогляду європейської цивілізації, антропоцентричних уявлень Південної Азії, та

космоцентричності Далекого Сходу. Ступінь впливу тієї чи іншої традиції визначив відмінності східного та західного світоглядів християнства [2].

Західна думка виходить із цінності особистості: «Здатність до професійної творчої роботи є другий дар Бога людині після першого дару – свободи волі» (Бертольд Регенсбурзький) [3]. Людина самостійна у своїх діях і відповідальна за сьогоднішні та майбутні наслідки своїх вчинків. Добросовісна чесна праця, старанність та професіоналізм мають самостійну цінність; дотримання цих християнських чеснот – природний шлях до спасіння.

Православ'я розуміє працю як форму взаємовідносин людини з Богом та світом [4]. Климент Олександрійський вважав її "школою суспільної справедливості". Святитель Василій Великий казав, що «намір благочестя не повинен бути приводом до лінощів і ухиляння від роботи, а спонукою до ще більших трудів». Іоанн Златоуст писав: «Не будемо соромитися ремесл і вважатимемо безчестям не роботу, але ледарство» [5]. Святий Максим Сповідник вказував, що людина покликана працею весь світ перетворити на рай [6]. Отже, Отці Східної Церкви наголошували на етичному значенні праці; критерієм її результативності є виховання душі.

Таким чином, західне та східне християнство пропонують різні «трудові моделі». Західне вчення вважає, що Бог завжди поряд з людиною, яка багато і сумлінно працює. Ця підтримка є видимою в матеріальному світі. Збільшення добробуту віруючого – нагорода за сумлінну працю та заощадливий спосіб життя. Така теза проходить крізь все римське-католицьке вчення та протестантську віру.

Православне тлумачення розглядає працю як засіб духовного вдосконалення, вершиною якого, згідно з вченням Григорія Палами, є аскеза. Переважання духовно-споглядального мотиву над діяльнісним перетворює працю на інструмент спасіння душі і тіла від гріховних спокус. С. Булгаков вказував, що "релігійне натхнення" пронизує весь побут православної людини, все господарське є освяченим божественним світлом [7]. Для споглядання та духовних переживань, важливе серце, а не розум, тому віра уявляється найголовнішою, смиренність – найвищою чеснотою. Замість добробуту – соціальне опрощення, яке спростовує мирське уявлення про соціальну ієрархію, престижність і пошану. Натомість переконання, що існує інша, духовна ієрархія, яка незрівнянно важливіша за земну. Любов до ближнього інтерпретується в розумінні однаково безсилою, грішного, який співчуває ближньому і поділяє з ним несення його хреста. З такої етики вилучено принцип свободи волі, дії православних визначено не внутрішніми, а зовнішніми обмеженнями.

Заперечення індивідуальної волі продукує нетерпимість до вільнодумства, яскравий приклад – гоніння старообрядців після внутрішнього церковного розколу, викликаного ритуальною реформою патріарха Никона (1653 р.). Одним з основних центрів колонізації старовірів стали українські землі, де вони вели ощадливе господарство, прагнули зберегти та примножити сімейний добробут, побудувати свою особливу «корпоративну» культуру. Їхня любов до ближнього інтерпретувалася інакше – в розумінні сильного, що допомагає слабкому, де останній бажав і докладав зусиль, щоб стати сильним. Старообрядці стали потужною силою розвитку виробництва, торгівлі, меценатства в українських містах; притім він відбувався на тлі постійного протистояння з офіційною православною церквою, до якої їх намагалася долучити влада з метою створення єдиної віри [8].

Паралельно із православ'ям у правобережній частині України розвивалася ще одна релігійна традиція, яка розповсюдилася після Брестської Унії (1596 р.) – українська греко-католицька церква. Вона увібрала в себе елементи римсько-католицького обряду та відповідні етичні норми, притаманні західній гілці християнства. Вочевидь, в Україні існував тривалий релігійний плюралізм, українська трудова етика складалася в русі кількох релігійних традицій. Світогляд українців увібрав у себе не тільки східні, а також і західні християнські цінності – індивідуалізм та особисту відповідальність. У віруючого в межах однієї християнської віри була можливість долучитися до того напрямку, який найбільше відповідав його внутрішньому ставленню до мирського життя. Як наслідок, в українському світогляді духовний та мирський сенс не вступають у протиріччя, а навпаки доповнюють одне одного. Це надає українцям внутрішнього спокою, гармонії та сенсу повсякденного життя.

Натомість у свідомості російських православних залишається певний дуалізм між духовним та мирським, між метою спасіння душі та земним благополуччям. Замість подальшого розвитку трудової та господарської етики заради подолання цього протиріччя, російська православна церква вирішує проблему шляхом зближення духовної та світської влади та звеличення ідеї державності. Особисті амбіції громадян підміняються усвідомленням належності сильній державі.

Внутрішню духовну гармонію поступилася ідеям «порятунку істинного православ'я», «богообраності» російського народу як провідника «руського миру» у «морально зіпсований західний світ». Ідея духовної переваги, поєднана з концепцією «особливого шляху», стала небезпечною формою світської сакралізації, яка вже в ХХІ сторіччі породила феномен «рашизму» – суперечливої суміші імперства, великодержавного шовінізму та релігійного традиціоналізму [9]. Цей світогляд протиставляє себе західним ліберальним інститутам

та цінностям, ставить за мету їхнє знищення. Разом з тим, місіонерський контекст поєднується з прагматичними економічними, геополітичними та історико-культурними мотивами – завуалювати неконкурентоспроможність російської економіки, відновити геополітичний вплив, втрачений після розпаду соціалістичної системи, та привласнити українську історію Київської Русі [10].

Соціально-економічні, технічні та політичні виклики XXI століття вимагають переосмислення стимулюючих та блокуючих імпульсів, що виходять з християнського вчення. Занурення в аксіологічні основи також дозволяє пояснити розумові і ментальні парадокси, які проявилися на тлі воєнних подій. Реакція та поведінка населення показують принципи відмінності між українською та російською ментальністю, незважаючи на близький етнос народів, релігію та тривале загальне минуле. Консервативне російське суспільство намагається уникнути нових викликів та відповідальності, оскільки такий досвід виходить за межі звичного життєвого устрою. Працює механізм «соціального захисту» за схемою Карла Полаані [11], ступінь протидії змінам зворотно корелює зі ступенем готовності до них. Така позиція консервує громадську та культурну відсталість, яка буде тільки поглиблюватися, якщо суспільство не перезавантажиться. Українське суспільство, навпаки, надає приклад осмисленої реакції на виклики сучасності, свідомої громадянської позиції, і саме тому українська ментальність є частиною європейського світогляду.

### Література:

1. Вебер Макс. Протестантська етика і дух капіталізму / пер. с нім. О. Погорілого. Київ: Наш формат, 2018. 216 с.
2. Бакланова О. Аксіологічні основи православної трудової етики. *Актуальні проблеми сучасного управління в соціально-економічних, гуманітарних та технічних системах* : матеріали XVIII Міжнародної наук.-практ. конф., 17 листоп. 2022 р. Одеса : Лерадрук, 2022. С. 135-141.
3. Гюфнер Йозеф. Християнське суспільне вчення./ пер. з нім. Частина друга: «Праця та професія»; частина третя: «Економіка» Львів: Свічадо, 2002. С. 127-158; 159-221.
4. Соціальна концепція УПЦ. *Мукачевська Єпархія*: веб-сайт. URL: <https://m-church.org.ua/2017/10/17/socialna-koncepciya-upc/> (дата звернення 01.10.2025).
5. Іоанн Златоуст. Тлумачення другого послання до Фессалонікійців./ Повне зібрання творінь святиителя Іоана Золотоустого. Київ: Видання Київської Патріархії Української Православної Церкви Київського Патріархату, 2009. Том 2. Книга 1.
6. Чорноморець Ю.П. Візантійський неоплатонізм від Діонісія Ареопажита до Геннадія Схолярія. Київ: Дух і Літера, 2010. С.271-289.

7. Антуан Аржаковський. Отець Сергій Булгаков: Нариси про християнського філософа та богослова (1871-1944). Львів: Видавництво Українського католицького університету, 2007. 200 с.

8. Мірошніченко О.В. Українські старовіри й російська влада (кінець XVIII – початок XX ст.) *Проблеми політичної історії України*: зб. наук. пр. / редкол.: О. Б. Шляхов (відп. ред.) [та ін.]. Дніпро : Грані. 2019. Вип. 14. С. 16-24.

9. Кісь Роман. Фінал третього Риму (Російська месіянська ідея на зламі тисячоліть): монографія. Перше видання. Львів: Інститут народознавства НАН України, 1998. 744 с.

10. Бакланова О. Духовні скріпи рашизму /The Russian-Ukrainian war (2014–2022): historical, political, cultural-educational, religious, economic, and legal aspects: Scientific monograph. Riga, Latvia : “Baltija Publishing”, 2022. P.832-839.

11. Polanyi Karl. The Great Transformation: The Political and Economic Origins of Our Time Paperback: Scientific monograph. Boston, USA : Beacon Press, 2002. 360 p.

DOI <https://doi.org/10.30525/978-9934-26-613-3-40>

## **PUTIN'S FASCIST-NAZI REGIME OF THE XXI CENTURY AND THE GERMAN FASCIST-NAZI REGIME OF THE 1930: PARALLELS AND CONTINUITY**

### **ПУТІНСЬКИЙ ФАШИСТСЬКО-НАЦИСТСЬКИЙ РЕЖИМ XXI СТ. ТА НІМЕЦЬКИЙ ФАШИСТСЬКО-НАЦИСТСЬКИЙ РЕЖИМ 30-РОКІВ XX СТ.: ПАРАЛЕЛІ ТА СПАДКОЄМНІСТЬ**

**Bratasiuk M. H.**

*Doctor of Philosophy,  
Professor at the Department  
of Philosophy*

*Ivan Franko National University of Lviv  
Lviv, Ukraine*

**Братасюк М. Г.**

*доктор філософських наук,  
професор, професор кафедри  
філософії*

*Львівського національного  
університету імені Івана Франка  
м. Львів, Україна*

Проблема живучості фашистсько-нацистської ідеології та практики нині особливо актуальна. Як засвідчує історія, загалом фашистсько-нацистський режим формується різними чинниками: політичним, економічним, соціальним, психологічним тощо. Особливо значний